

ՍՐՎԵՂԻ ՎԱՆՔ

Իջևանից 30 կմ արևելք անտառապատ լեռնալանջերին տեղավորված է Ալգեհովիտ գյուղը, որի մասին մատենագրական տեղեկություններ չկան: Սակայն գյուղում և նրա մերձակալքում դեռևս կանգուն են մի շարք հուշորձաններ, որոնք վկայում են, որ հնում այստեղ եղել են մի քանի բնակավայրեր, իսկ գյուղից մոտ 3 կմ հյուսիս-արևմուտք, անտառի բացատում կանգնած Սրվեղի վանքը Կայենի գավառի հոգևոր ու մշակութային նշանավոր կենտրոնների շարքին է դասվել:

Համառոտակի նկարագրենք Ալգեհովիտ գյուղի տարածքի և շրջակալքում պահպանված առավել ուշագրավ կառուցվածքները:

ա. Եկեղեցի Մաճմուզի եղծի. գտնվում է գյուղի արևելյան կողմում, մոտ 2 կմ հեռու, անտառի մեջ, Մաճմուզի յալ սարալանջում: Փոքրիկ մատուռ է, կառուցված լեռնաքարի մանր բեկորներից: Ունի թաղակապ ծածկ, որը գոտկում են հյուսիսային և հարավային պատերից բարձրացող սրբատաշ որմնասյուները: Հուշարձանի կառուցման ժամանակն անհայտ է:

բ. Կոտրած եղծին կառուցված է գյուղից 2 կմ հարավ, նույնանուն հանդամասում. փոքրիկ մատուռ է, կիսով չափ ավերված: Պահպանվել են մատուռի պատերը՝ 2—3 մ բարձրությամբ: Հուշարձանի շուրջը տարածվում է գերեզմանոցը՝ բնական կամ կիսամշակ տապանաքարերով: Կառուցման ժամանակն անհայտ է:

գ. Եկեղեցի Վարդխանատի խաչ. գտնվում է գյուղից մեկ կմ հարավ-արևելք, մի բլրի գագաթին: Փոքրիկ մատուռ է (5×4 մ), կառուցված լեռնաքարի մանր բեկորներից, թաղակապ է եղել: Խորանի փոքրիկ բեմի վրա իբրեք վիմաքար է դրված մի քանդակազարդ մեծ խաչքար, որը ակնհայտորեն XII—XIII դարերի է և այստեղ է բերվել այլ տեղից: Վարդխանատ է կոչվում (խմհատ = խամ հատել, ամտառում մշակելի հողակտոր պատրաստել) այն բացատի անունով, որի մերձակալքում կառուցվել է եկեղեցին:

դ. Մատուռ ւ. Սարգիս. կառուցված է մի բարձունքի վրա, գյուղի հյուսիսային կողմում: Շենքը փոքր չափերի է (3×3 մ), շինված սովորական լեռնաքարի մանր բեկորներից: Մնացել են միայն մատուռի հիմնապատերը:

ե. Դիտակայան-պահակատունը գտնվում է գյուղից արևմուտք, Աղստե գետի աջ ափին կոլտնտեսության չորանոցների մոտ: Սահմանապահային դիտակայան է, կառուցված մասամբ գետաքարի մանր կտորներից, մասամբ թրծած աղյուսով՝ թուլլ կրաշաղախով: Դիտանոցը քառահարկ է, արտաքուստ գլանաձև աշտարակ է հիշեցնում, ներքուստ առաջին երեք հարկերը քառակուսի են, վերջինը՝ նորից գլանաձև: Մուտքի միակ դուռը ստորին հարկից է, արևմտյան կողմից, մյուս հարկերը կարելի է բարձրանալ պատերի վրայով անցնող աստիճաններով: Բոլոր հարկերի պատերի մեջ էլ ներքուստ կան մի քանի կամարակապ մեծ խորշեր, որոնց վրա նկատվում են փոքրիկ թեք անցքեր՝ հրազենների համար, ինչպես նաև լուսամուտաձև նեղ անցքեր՝ դիտակելու համար:

զ. Սրվեղի վանք հուշարձանախումբը տեղավորված է գյուղից 3 կմ հյուսիս-արևմուտք, անտառի մեջ, մի սարահարթի վրա, խաչի տակ դաշտամասում: Գլխավոր եկեղեցին գմբեթավոր դահ-

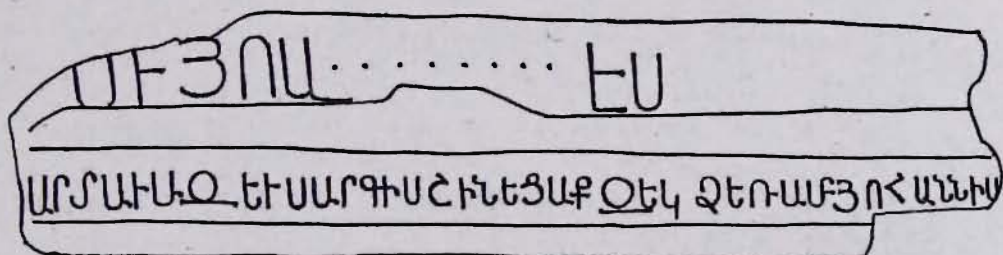
լիճ է, կառուցված թրծած աղյուսով, միայն պատերի ստորին շարքերը, մոտ 1 մ բարձրությամբ շարված են մուղ վարդաղույն անդեղիտի սրբատաշ քարերով: Եկեղեցին անսյուն է, երկու զույգ որմնասյուներն իրար միանալով, սլաքաձև կամարներով իրենց վրա են պահում երկարավուն, 12 նիստով գմբեթը՝ սրածալր վեղարով: Եկեղեցու ներսում հյուսիսային պատի վրա կառուցված է կամարավոր մի խորշ՝ մկրտության ավազանով: Վերջինս փորված է ձագարաձև՝ ստորին մասում ջուրը դուրս հոսելու հատուկ անցքով: Հուշարձանը ժամանակի ընթացքում ենթարկվել է մի շարք վերանորոգումների, որոնց հետքերը նկատելի են նրա պատերի վրա: Ամբողջովին վերանորոգված են արևելյան ճակատի երկու անկյունները, բեմի կենտրոնական մասը, արևմտյան դռան շրջանակը և անկյունների հատվածները, մասնակի վերանորոգման է ենթարկվել նաև գմբեթը: Այդ նորոգումների ընթացքում պատերի շարվածքի մեջ դրվել են բազմաթիվ բեկորներ և քանդակազարդ խաչքարերի կտորներ, հաճախ շրջված վիճակով և արձանագրված: Հյուսիսային պատի շարվածքի մեջ դրված է մի արձանագիր բեկոր, ըստ երևույթի դռան շրջանակի ձևավորված հատված, որը կրաշաղխով է ծածկված: Տարակույս չի կարող լինել, որ այդ ձևավոր և արձանագրված բեկորները, որոնք չեն մերված աղյուսաշեն եկեղեցու ընդհանուր նկարագրին, բերված են այլ հուշարձանից, կամ նույն տեղում եղած ալեկի հին կառուցվածքի ավերակներից:

Դիտարկելով եկեղեցուց ոչ այնքան հեռու, XIX դարում կառուցվել է մի այլ եկեղեցի՝ Աստվածածին անունով: Կառուցել է Ուզունթալա գյուղի համալնքը՝ քահանա տեր Հովհաննեսի առաջնորդությամբ՝ 1889 թ.: Այդ մասին արձանագրված է մկրտության ավազանի մոտ գտնվող քարի վրա:

Սրվելի վանքի շրջակայքում նկատվում են բազմաթիվ շենքերի մնացորդներ, հիմնապատերի և քարակույտերի ձևով: Կան նաև բազմաթիվ տապանաքարեր և խաչքարեր: Վանքից հարավ և հյուսիս ընդարձակ տարածություն են զբաղում պատմական դուռնատեղերը: Վանքից ոչ հեռու պահպանվել են զանազան սպասարկու շենքերի և մի ձիթհանքի հիմնապատեր: Այստեղ պահպանված ջրատար կավե խողովակներն ապացույց են, որ ջուրը վանք է բերվել մի քանի կիլոմետր հեռու՝ բարձր սարից: Սրվելի վանքն ունեցել է բարձր պարսպապատեր, որոնց հիմնապատերն են մնացել:

Սրվելի վանքի գլխավոր եկեղեցու հիմնադրման ժամանակի մասին որոշակի քիչ բան կարելի է ասել, քանի որ պատմական հիշատակարաններ չկան, իսկ հուշարձանի վիճակը թույլ չի տա աղքատ լինելով, ոչնչով չի նպաստում այդ խնդրի պարզելուն: Նկարագրական գրականության մեջ, ինչպես նաև հուշարձանների պահպանության մարմինների թղթերում ստույգ որոշված է Սրվելի վանքի ս. Նշան եկեղեցու կառուցման թվականը՝ ՈԱ—1152 թ, որը, սակայն, ինչպես կտեսնենք, ոչ մի առնչություն չունի շենքի հիմնադրման ժամանակի հետ և արդյունք է պահպանված տառաշարքերի սխալ վերծանության:

271. ԱՅԳԵՀՈՎԻՏ. ՍՐՎԵԼԻ վանք. ներքուստ, հյուսիսային պատի մեջ ագուցված մի ձևավոր մշակված քիվի քարի վրա, շրջված դիրքով, մկրտության ավազանից վերև, 2 տող.

ՍԲ ՅՈՎԴԱՆՆԷՍ | ԱՐՏԱԽԱԶ ԵՒ ՍԱՐԳԻՍ ՇԻՆԵՑԱՔ ԶԵԿԵՂԵՑԻՍ | ԶԵՌԱՄԲ ՅՈՂԱՆՆԻՍ |

Հրատ. Բարխուդարյանց, 340, Բարխուդարյան Ս., ՄՀՃԲ, 42, Լուսաեկ. 99

Գիտելիք. Դժվար է ասել, թե աղյուսաշեն հուշարձանի որ մասում է նախապես դրված եղել բարդ մշակում ունեցող այս բեկորը: Կասկածից վեր է, որ այն ալժմյան տեղում չի եղել: Ամենայն հավանականությամբ, մշակված բեկորը եկեղեցու մուտքի շրջանակի մի հատվածն է կազմել, որի վրա էլ փորագրվել է շինարարական այս արձանագրությունը: Միայն լրացուցիչ ճարտարապետական-գեղարվեստական վերլուծությունը կարող է պարզել, թե որն է այս բեկորի սկզբնական տեղը. արդյոք այս հուշարձանի մասն է եղել, թե բերված է մի այլ կառուցվածքից: Բնագրի առաջին հրատարակիչ Մ. Բարխուդարյանցը այն վերծանել է՝ ԹԻՒ ՈԱ ԵՍ Արաուազ և Սարգիս շինեցաք զեկեղեցիս ձեռամբ Յովհաննեսի: Հետագա ուսումնասիրողները, հիմք ընդունելով խաթարված բնագրի այս վերծանությունը, Սրվելի վանքի գլխավոր եկեղեցին համարել են հայկական ճարտարապետության աղյուսաշեն սակավաթիվ հուշարձաններից հնագույնը՝ կառուցված Յովհաննես ճարտարապետի ձեռքով ՈԱ—1152 թ.: Իրականում, հուշարձանի, ինչպես և լուսանկարի վրա այդ բեկորի տառաշարքերը փոքր-ինչ այլ կերպ են կարդացվում, առաջին տողում, բեկորի ավելի լայն, հարթ մակերեսին խոշոր գրերով փորագրված է. ՍՐ ՅՈՎ[ԱՆՆ] ԵՍ, իսկ երկրորդ տողում, բեկորի նեղ, ձևավոր մակերեսին, ավելի մանր գրերով... Արաուազ և Սարգիս շինեցաք զեկեղեցիս ձեռամբ Յովհաննեսի: Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ տարբերիվ չկա, և Մ. Բարխուդարյանցի ԹԻՒ ՈԱ թվագիրը գալիս է ՍՐ ՅՈՎ[ԱՆՆ] ԵՍ անվան սխալ վերծանությունից, ըստ այսմ, ՍՐ գրերը վերծանվել են ԹԻՒ, իսկ ՅՈՎ գրերը դարձել են ՈԱ թվագիրը: Բացի դրանից, բնագրի սկզբում չկա և չէր կարող լինել ԵՍ դերանունը, քանի որ նրա փոխարեն սպասելի էր՝ մեք:

Այս արձանագրությանը վերջերս անդրադարձել է նաև Ս. Բարխուդարյանը՝ Յովհաննես ճարտարապետի ժամանակը որոշելու կապակցությամբ: Այստեղ նույնությամբ մեջ բերելով Մ. Բարխուդարյանցի հիշյալ վերծանությունը, հեղինակը հուշարձանի կառուցման ժամանակը համարում է նույն ՈԱ—1152 թ., և ներկայիս հուշարձանը անվերապահորեն վերագրում Յովհաննեսին: Ընդ-սմին, անբացատրելի է մնում, թե ինչու եկեղեցու կառուցման մասին շինարարական այս արձանագրությունը փորագրված է մի ձևավոր բեկորի վրա, որը ագուցված է հուշարձանի հյուսիսային պատի մեջ, այն էլ շրջված վիճակով:

Սույն մեր վերծանությունից հետո բաց է մնում ոչ միայն Սրվելի հուշարձանի կառուցման ժամանակը, այլև այն պարագան, թե որ հուշարձանին է պատկանում շրջված վիճակով պատի մեջ ագուցված ձևավոր քարաբեկորը, կամ որն է Յովհաննես վարպետի կառուցած եկեղեցին:

272. ԱՅԳԵՀՈՎԻՏ. ՍՐՎԵՂԻ վանք. արտաքսուստ, արևելյան պատի հյուսիսային անկյան մոտ, մի կարմրավուն ըազարո քարի վրա, կիսաեղծ, 6 տող.

Ի ՈՅ: ԶՈՒՍ
ԵՍԱՆԱԺԱՆ
ՈՐԴՄԲՈՒԽՈՒՍ
ԲԱԵԽԱՍՈՒ
ԱՐՆ: ԱՂԱԶ
ԵՐԿՐԱԳԷՔՅ

Ի ՈՅ (1201) ԹՈՒԻՂՆ՝ . . . | ԵՍ՝ ԱՆԱՐ-
ԺԱՆ . . . | ԱՌԱՋՆ՝ | ՈՐԴ՝ ՍՐ ՈՒԽՏԻՍ...
ԲԱՐԵԽԱՒՍՈՒԹ ԻԻՆ՝ . . . | ԱՒՐՆ: |
ԱՂԱԶ՝ԵՄ՝ . . . : | ՈՐԴ՝ | ԵՐԿՐԱԳԷՔ
ՅՐԻՇԵՑԷՔ՝ . . .

Հրատ. Բարխուդարյանց, 340,
Լուսակ. 100

Գիտելիք. Անտարակույս է, որ բեկորն այս վիճակով բերվել է որևէ տեղից և ագուցվել եկեղեցու աղյուսաշար պատի մեջ, հավանաբար վերանորոգումների ընթացքում: Արձանագրված քարը չարդված է երկու մասի և այստեղ պահպանվել է նրա ձախ հատվածը, իսկ աջ մասը, որտեղ եղել է բնագրի շարունակությունը, անհետացել է: Այս և եկեղեցու շարվածքում տեղագրված մյուս մշակ-

ված քարերի բեկորները վկայում են, որ Սրվելի վանքի մոտակայքում եղել է ավելի հին, քարա-
կերտ մի հուշարձան, որը ժամանակի ընթացքում ինչ-ինչ պատճառներով ավերվել է, նրա բե-
կորները օգտագործվել են ավժմյան աղյուսաշեն եկեղեցու շարվածքում:

2-րդ տողում եւ անարժան, Բարխուդարյանցը կարդացել է եւ Անանիա, 3-րդ տողում՝ որդ
սբ ուխտիս՝ որդի սուրբ ուխտիս:

273. ԱՅԳԵՀՈՎԻՏ. ՍՐՎԵՂԻ վանք, եկեղեցու բեմի վիմաքարի ճակատին, կիսա-
եղծ, 4 տող.

ԿԱՆԳՆԵՑԱԻ ՍԲ

ՆՇԱՆՍ ԲԱ

ՐԵԽԱԿՍՈՒ

ԹԵ ՈԱՏԻ...

ԿԱՆԳՆԵՑԱԻ ՍԲՆԵՍԱՆՍ ԲԱՐԵՆԱԻ-
ՍՈՒԹԵԼԱՆ, ՈԱՏԻ . . .

Հրատ. Բարխուդարյանց, 340:

Գիտելիք. Հրատարակիչը 3—5-րդ շարքերում վերծանել է Բարխուդարյանցի Ո ամի և այս-
անդ դիտել Ո (1151 թ) տարեթիվ, Դժվար է համաձայնել այս վերծանության հետ, թեև պահպանված
տառաձևերը մոտավորապես նույն գծագիրն ունեն։ Մեր համոզմամբ րարխուդարյանց բառից հետո
պետք է լինի ոչ թե խաչքարի կանգնեցման տարեթիվը, այլ այն մարդու անունը, որի հիշատակին
կանգնեցվել է։ Սակայն եղած գրերով այդ անձնանունը դժվար է վերականգնել:

274. ԱՅԳԵՀՈՎԻՏ. ՍՐՎԵՂԻ վանք. արտաքուստ, արևելյան պատի հարավային
անկյան մոտ ագուցված խաչքարի
կողքին, միակտոր քարի վրա, կիսա-
եղծ, 4 տող.

..... ԲՈՐՈՍԿԱ

ՆԿՆԵՑԻԶԻԱՉՍԻ

ԲԱՐԵԽԱԿՍՈՒԹԵՆ

ԴՍՂ . . . ԹՈՐՈՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻ ԶԽԱԶՍ
ԻԲԱՐԵՆԱԻՍՈՒԹԵԼԱՆ . . . :

Գիտելիք. Փոքրիկ խաչքարի բեկոր է, որ բերվել է ալյուստ և ագուցվել պատի մեջ։ Առաջին
տողի սկզբում եղել է թվականը, որը վերականգնել անհնար է։ 4-րդ շարքում պետք է լինեի այն
մարդու անունը, որի հիշատակին կանգնեցվել է խաչքարը։ Դատելով տառաձևերի հնագրությունից,
այս արձանագրությունը ժամանակամերձ պետք է լինի նախորդ՝ ՈԾ (1201) թվակիր բնագրի հետ։

275. ԱՅԳԵՀՈՎԻՏ. ՍՐՎԵՂԻ վանք. հյուսիսային պատի տակ ընկած բեկորներից
մեկի վրա.

..... ԵՒ ԾՆՈՂԱՑ ՄԵՐՈՑ